

Och likväl måste det medgifvas, att denna provinslitteratur öfverhufvud är en drifhusplanta på den jord, den finnes. Kurerna, Liverna och Letterna samt Ehesterna hafva i den ringa del. Tyska litteraturen likasom Tyska språket är inflyttad, utan rot hos folken. Omkring år 1200 inträngde Tyskarne. Estländska andelen stod sedan någon tid under Dansk öfvervälde, men öfverhufvud bibehöllo sig Tyska ridarne till 1561, då Liffland kom under Polskt välde. År 1621 eröfrades dessa provinser af Svenskarne, tills de 1711 blefvo Ryssland underlydande. Tyska språket har fortfarande att utgöra undervisningens, litteraturens och den högre bildningens språk. Synligt är dock, att landets alla förhållanden utgöra föremål äfven för den Tyska befolkningens varma deltagande. Så finner man, såsom nämndt att landets historie och statistik varit ett synnerligt föremål för den litterära verksamheten, medan äfven Estniska och Lettiska språkens bearbetare synas tillhöra den Tyska stammen.

10

Till det Estländska litterära Sällskapets statistik särskildt hörer, att detsamma d. 24 Juni 1847 räknade 243 ledamöter. Ett offentligt bibliotek i Reval, som blifvit staldt under Sällskapets vård, har sedan år 1844 förökats med ungefär 3 000 arbeten, så att det numera innehåller 9 000 särskilda, till en del stora, bandrika verk. Sällskapet har också grundlagt ett »Museum für waterländische Alterthümer, Kunst u. Natur-Erzeugnisse.» Ett läsrum, som står öppet för ledamöterna, erbjuder mellan 30 och 40 periodiska skrifter jemte annan nyare litteratur, antingen förvärfvad för biblioteket eller af någon ledamot erbjuden till Sällskapets begagnande. Bland tidskrifterna nämnas äfven Schweglers »Jahrb. d. Gegenwart» och »Revue des deux Mondes». Äfven nämnda inrättningar måste, såsom lätt inses, göra Sällskapets verksamhet högst gänelig.

20

J. V. S.

30

26 HR. A. A. LAURELLS »GENMÄLE» TILL UNDERTECKNAD.

Litteraturblad n:o 7, juli 1848

Herr Laurell har funnit sig så oroad af den anmälan af »Väktaren» 1847, H. 1 och 2, hvilken jag införde i Litteraturbladets sednaste årgång, att han egnat ett helt häfte till dess bemötande. Af detta häfte finner dess läsare tydligen, att min anmälan består af idel munväder, detta icke ens framträdande i logiskt eller grammatikaliskt begripliga ord och meningar. Hr. L. har dock ansett det nödigt, att på dess besvarande förlösa sin dyrbara tid, sin författaretalang och – hvad värre är – en så betydlig del af väktarens knappas utrymme.

40

Jag medger, att Hr. L., såsom han fattat saken kunnat hafva tvenne skäl till svaromål. För det första anser Hr. L. sina afsigtens renhet vara i min anmälan ifrågakäld. För det andra förklarar han mig hafva origtigt framställt innehållet af den uppsats, »Pedagogiska Aforismer», som i det anmälda första häftet eger Hr. L. till författare.

Men hvad Hr. L. s i uppsatsen framställda påståenden angår, så lönade det i min tanke sannerligen icke mödan, att för deras försvarande taga allmänhetens uppmärksamhet ytterligare i anspråk. Desto mindre, ju mera betydelselösa Hr. L. finner mina anmärkningar. Att Hr. L. till sagde påståendens försvar försäkrar, att jag är en fiende till Finlands universitet, till vetenskapen och vetenskaplig forskning, att

50

han förklarar, att bildningen i landet skördar större frukter af min pedagogiska befattning, än af mitt författareskap, att han till allmänhetens förfäran framställer, huru jag i den ena skriften lärt, att oäkta barn borde ega arfsrätt, en annan att skogsegaren borde oqvaldt få använda sin skog n. m. – detta allt utgör försvarets preliminäer. Genom detta visar Hr. L. klarligen både anledningen till mina anmärkningar och, huru litet de, gjorda af mig hafva att betyda. Att Hr. L. på hvarje blad trakterar med försäkringar om min »harm», »illvilja», »smädelust», »förakt för sanningen», »plumphet», »oblyghet» m. m. 10
allt detta skall väl bevisa för Hr. L.s egen sanningskärlek, blygsamhet och finhet, och härigenom vinna naturligtvis hans påståenden ny styrka. För min del kan jag bedja Hr. L. ur allt, hvad jag skrifvit, sammanleta en profkarta på epiteter till motståndare, som kunde uppgå mot, hvad detta ena häfte af Väktaren företer, säker, att Hr. L. skall söka förgäfvos. Och det är mycket nog då Hr. L. kan söka i tre årgångar af en ständigt kritiserande och polemiserande tidning. Hvad min illvilja mot personer och korporationer beträffar, så kan jag utan »oblyghet» åberopa mitt enskilda lif, och jag är viss derpå, att de, som känna Hr. L.s lif och mitt, skola medgifva, att Hr. L., då han förklarat 20
mig för en vetenskapens fiende, sagt mera, än hvad som lämpligen skulle anstått Hr. L. om eljest kärlek och hat bevisas i gerningar.

Men jag lemnar denna dunkla sida af Genmålet. Det gläder mig mera, att erkänna de fel, jag verkligen mot Hr. L. begått. Med anledning af Hr. L.s resonnerande om själens odödlighet begagnade jag såsom ett skäl *ad hominem*, som det heter, den frågan, om Hr. L. skref af fruktan för straff eller af hopp om belöning. För allmänheten skulle denna fråga icke innebära annat, än en hänvisning på lärans ovigtighet såsom motiv för handlingen. För Hr. L. innehöll den en fråga, huru en filosof så lätt kan omvändas från system och bevisning till blindt 30
antagande af gifna theser – äfven om han stöder dem med ett underlag af atomer. Med ett ord jag ville fråga, huru har en sådan filosof blifvit en sådan teolog, en sådan tidens man en tidens fördömare – antaget att min uppfattning af Hr. L.s aforismuppsats var riktig. Sådane omvändelser äro väl icke nya; men deras förlopp kan dock för hvarje fall hafva sitt eget intresse. Jag erkänner, att frågan bort vara borta, emedan den af läsaren kunde tydas. Hr. L. har nu gifvit en förklaring öfver omvändelsen, och jag vill vid den intet säga hvarken om den tomhet, Hr. L. nu finner i metafysikens kategorier, eller om den lätthet, med hvilken han lärt sig handtera dem.

Då jag deremot förklarat Hr. L.s utfall mot tiden för en biafsigt, fremnande för framställningen af de pedagogiska aforismerna, så egde jag dertill min goda rättighet, emedan jag sökte bevisa förklaringens 40
rigtighet. Hr. L. *försäkrar* nu visserligen, »att han icke förkastat hela den moderna bildningens nödvändighet.» men vi skola snart se, till hvilken grad denna försäkran är bevisad. Han påstår också, att hans utflygter till samtidens bildning voro sakenliga. Men han synes sjelf inse omöjligheten att göra påståendet antagligt.

Med många tillmälen frågar Hr. L., hvem som gaf mig rättighet att antaga biafsigter i hans framställning. Sjelf antager Hr. L., att jag velat 50
nedsätta honom inför allmänheten, och ogeneradt tillägger han att jag gifvit skäl genom falska eller vrängda citationer. Hr. L. skulle kunnat förutsätta, att jag misstagit mig om hans mening, att jag derföre citerat enligt med detta misstag, derföre funnit en biafsigt i hans framställning, den nemligen, att nedslå den moderna bildningen, icke att uppresas en pedagogisk lärobyggnad. Han skulle äfven kunnat antaga, att den

ifver, som i anmälan möjligen röjes, utgått ur harmen öfver ett sådant förfarande.

En dylik harm synes så mycket mer berättigad, då föga eller intet i landets litteratur kan förekomma till utredande af den bildningsgrundsatsen, hvilken Hr. L. bekämpar, och då densamma af Hr. L. fördömes med det mest breda anspråk, i en ton, som vill låta de makligaste infall framstå såsom höga sanningar. Hr. L. hade kunnat förutsätta detta misstag i min uppfattning af hans diatriber, denna grund till den harm, som möjligen röjes i deras bedömande. Men han fann sig hellre befogad, att hos mig antaga illvilja och bristande sanningskärlek, och han kände inga skrupler vid att offentliggöra sitt antagande. Och under det han sjelf tillåter sig detta förfarande, gör han stort väsen af mitt påstående, att hans skrift röjer en annan afsigt än den titeln angifver, att hans aforismer äro bisak, men hans ifrande mot den moderna bildningen hufvudsak. Jag tillägger honom ett teoretiskt fel; han svarar med att påbörda de nesligaste moraliska lyten.

Jag är öfvertygad, att hvar och en, som läser Herr L.s »Genmäle», skall erkänna detsamma för det mest osmakliga utbrott af sårad författarefåfänga vår ringa litteratur kan uppvisa. Jag skulle också lemnat detsamma utan annat svar, än erkännandet af det olämpliga i min nyss nämnda anspelning på straff och belöning, om icke Hr. L. genom att antasta min redlighet tvungit mig till utförligare svaromål. Jag vänder mig alltså, till hvad Hr. L. kallat falska citationer.

Hr. L. försäkrar, såsom sagdt, att han icke fördömer *hela den* moderna bildningen. Nu förekommer i min anmälan anfördt såsom Hr. L.s påstående:

»att de nya ideerna från Frankrike och England» »oförmodadt» (!!!) »inträngde (i Tyskland) och hindrade frågornas naturliga upplösning,» att dessa ideer gjort den moderna bildningen till en krass eudemonism, att denna bildningsform framdrifvits af en anda, som är fiende till kristendomen, att således de, som föra dess talan »icke hafva någon historisk rätt att inom den kristna församlingen afgifva gällande röster i uppfostringsfrågor» o. s. v.

Hr. L. kan nu icke bestrida, att de citerade uttrycken i hans uppsats förefinnas; men han försäkrar, att de der hafva en annan mening, än i denna sammanställning.

Först skola de nya ideerna vara af ett specifikt slag, nemligen »sceptiska ideer», och Hr. L. säger sig »omsorgsfullt och noggrannt (sid. 49, 50, 51) omnämnt tviflet på och ligkiltigheten för kristendomens allmännaste grundförutsättningar såsom karakter på den nya bildningsform», hvilken han ogillar.

Nu anför Hr. L. (Väktaren 1847 H. 1 sid. 79) att en »reformation inom reformationen sjelf» hela sednare hälften af 17:de seklet sökte göra sig gällande, och när »reformens rätt» »ändteligen gjorde sig gällande, inträngde *de nya ideerna* ifrån Frankrike och England och hindrade frågornas *naturliga* upplösning.» Sid. 57 tillägges: att »*oförmodadt* efter midten af 18:de seklet den protestantiska Theologien äfven i Tyskland kom i beröring med den moderna upplysningen eller det engelskt-fransyska fritänkeriet.»

Läsaren finner här af att stället har: *de nya icke*: de »sceptiska» ideerna, samt att hvad på ena stället säges om reformationen, på det andra om teologin är sak samma. Omsorgsfullt hade också Ref. med skilda citationstecken utmärkt ordet »oförmodadt», som från det ena stället öfverfördes till det andra. Hela Hr. L.s framställning är rigtad att visa det icke naturliga eller nödvändiga i reformationens och den

Tyska bildningens fortgång, till följd af sagde ideers inträngande – frågornas onaturliga upplösning. Derföre säger han sid. 84: »att adertonde århundradets sceptiska ideer *icke* äro något inre och nödvändigt moment i den religiöst-sedliga bildningen eller allmännare taladt i en ny Europeisk civilisation.» Hr. L. har nemligen nyss slutat den berömda bevisningen, att framtiden ej alltid slipper fram, och att 18 seklets ideer haft detta öde. Denna enfaldiga historiska åsigt ville jag utpeka.

10 Sid. 73 talar Hr. L. om »den eudemonistiska sensualism, som i 18:de seklet slutligen hotade att kufva all bättre anda», om »den nya filosofien», samt om »*dess gengångare eller afkomling den moderna bildningen*», förnekande bådas härkomst från »de reformatoriska principerna,» från »protestantismen.» Det är här, Hr. L. inför den ljusa och glada bilden af lifvets ström, hvarigenom han bevisar, att en ny bildningsform, som blir allsvåldig, icke alltid har sitt ursprung i den, som närmast förut var den herrskande. Sid. 70: säges »den historiska åskådningen leder oss ifrån *den moderna bildningen* tillbaka till den Fransyska revolutionen, hvilken åter upprann ur den i England i slutet af 17de seklet alstrade Scepticismen.

20 Sid. 74. heter det: »Att protestantismen under sin utveckling i tiden tagit en helt annan bana, än den *på det timliga välståndet riktade Eudæmonismen*, med hvilket namn den moderna bildningen i sitt medel-eller medlersta lopp skäligen må betecknas» – – På samma sida förut och efteråt talas likaså om, *den moderna »eudæmonismen»* i samma syfte som sid. 73 om den moderna bildningen.

30 Har jag då egt rättighet eller ej, att framställa såsom Hr. L.s lära, att de nya ideerna gjort den moderna bildningen till en *krass, eudemonism*? Att jag kallar den »*på det timliga välståndet rigtade eudemonismen*» för krass torde väl få vara min ensak, ehuru Hr. L. äfven i detta epitet vill finna en orättvisa.

Men den bildningsform, frågar läsaren, som sid. 49–51 blifvit så »omsorgsfullt och noggrannt omnämnd» (!!!).

Sid. 49–51 beskrifver Hr. L. flera af samtidens ädlare sträfvande. Han inblandar deri sin eudemonism, dock ej krass som sid. 74, men påbördar dock samtiden mera, än sig bör. Han tillägger sin bildningsform en anstrykning af indifferentism. – – Men om *dess sceptiska ideer, om dess tvifvel på kristendomens allmännaste grundförutsättningar* säger Hr. L. icke ett ord.

40 Men han förklarar ju i »Genmålet», att han omsorgsfullt och noggrannt på sagde sidor omnämnt den saken. Ja jag läser der verkligen dessa hans egna ord. Men jag finner dem af det åberopade stället icke besannade. På tre sidor hade dock åtminstone behöfts tre ord om scepticism och tvifvel, för att Hr. L. så ampelt skulle få loforda sin omsorgsfullhet och noggrannhet. Men dessa ord söker man der förgäfvets. Hr. L. tillägger tvärtom sin bildningsform N:o 49 åtminstone inbillningen, att »öfvertygelsen om själens sjelfständighet, *dess beroende af det högsta väsendet och dess bestämmelse för en annan verld kunde förena sig med lefnadslust och en glad njutning af den timliga existensen.*» Och det är i sanning svårt att säga, hvarföre denna förening vore omöjlig. Likaså låter han sin bildningsform N:o 51 tillägna sig namnet af bildad och upplyst kristendom, och med Kant dela tron på en Gud och ett tillkommande lif. Jag numrerar dessa bildningsformer, emedan Hr. L. säger sig »önskat leda läsarens uppmärksamhet på några bildningsformer, som ligga vår tid och vår sociala ställning närmare», redan genom det sid. 49–50 anförda. Först

efter talet om Kant låter Hr. L. veta att det religiösa elementet i dessa former »småningom blifvit allt mera försvagadt.» Sist anförer han (sid. 51 slutet): »Synbarligen är denna bildningsform en utveckling af den religiösa och moraliska scepticism, som i början af adertonde seklet började i England och Frankrike och i Tyskland fortsattes af die Deutschen Aufklärer.» Här förekommer först ordet scepticism. Men klart är, att Englands och Frankrikes sceptiker icke utmärktes af tro på Gud och odödlighet, att således Hr. L. hvarken lämpat eller vill lämpa detta ord på de förut beskrifna bildningsformerna.

Hvad säger nu läsaren om Hr. Laurells sätt att citera sina egna ord och läror? För min del säger jag om hans *sätt*, att på grund af en dylik citation utfara mot mig – ingenting. 10

Jag erinrar, att en religiös, filosofisk och politisk reaktion i Frankrike antiqverat 18:de seklets scepticism, samt att »die Deutschen Aufklärer» blifvit undanträngda och förkastade af hela den nyare Tyska filosofin och bildningen. Hr. L. talar nu i sin beskrifning om Kantiska filosofins inflytande i Tyskland, hvarigenom Hr. L.s bildningsform redan blir en protest mot scepticismen¹. Ja han medger (sid. 89), att den Kantiska förnuftsreligionen var »en Kristendomens bundsförvandt.» Fichtes filosofi, Schellings och Hegels, Romantiska skolans, pietisternas, ljusvännernas, nykatolikernas – alla dessas läror afvika himmelsvidt från 18:de seklets upplysningsfilosofi. Tvärtemot den historiska sanningen påstår således Hr. L., att från Kants tider det religiösa elementet i Tysklands bildning mer och mer aftagit. Så lifliga religiösa rörelser, som de två sednaste decennier framvisat, hafva alltsedan reformationstiden icke egt rum. 20

Ingen sanningens rättighet eger således Hr. L. att ens i sin beskrifning (sid. 49–51), mycket mindre i sina fördömanden innesluta »den moderna bildningen» (sid. 70, 74), eller den »moderna upplysningen» (sid. 80), eller »de moderna fordringarne» (sid. 87), att benämna denna bildning eudemonism (sid. 73), icke heller att i den bildningsforms anda, han under N:o 49 och 51 beskrifvit, igenkänna en »fiende till kristendomen» (sid. 63), att kalla en sådan fientlighet för »tidsandan» (sid. 63, 64), att i dess fördömande fördöma »ljusvännerna» (ders.), »den praktiska lefnadsvishet, som hyllas af ganska många ibland samtidens tänkande och verksamt handlande personer» (sid. 69), »den moderna bildningens sakförare» (sid. 81), »ett ganska stort antal röstegande i nutidens samhällsfrågor» (sid. 69). Ty Hr. L. kan icke neka, att han inbegriper alla dessa kategorier under sina bildningsformer N:o 49–51 och, hvad han hos dem fördömer, ehuru han blott med en försäkran och vanliga tillmälen förbigår dessa till större delen af mig redan i anmälan (Litteraturbl. 1847 N:o 12) gjorda citationer. 30 40

Det är således uppenbart, att Hr. L. skär den moderna bildningen öfver en kam, att han misskänner och förtalar densamma, då han identifierar den med sina bildningsformer (sid. 49–51), att han icke ens eger rätt att, delvis i strid mot egna yttranden (sid. 51 och 89), identifiera dessa med den Franska scepticismen i 18:de seklet och låta dem dela dess fördömelser, att han vidare icke i beskrifningen på sagde sina former låtit något förljuda om deras »scepticism» och »tvifvel på christendomens grundförutsättningar», och att han slutligen mot historiens vittnesbörd beskyllt den bildningsform, han vill beteckna, »de 50

¹ Kant och Fichte hafva i särskilda skrifter antastat den förnämsta »Aufklärungs» kampen Nicolai. Att hela den nyare Tyska filosofin sträfvat till öfverensstämmelse med kristendomens grundläror, är ett faktum, som ingen bestrider.

bildades opinion» i Tyskland för en stigande religiös indifferentism (se sid. 51).

Med allt skäl har jag således anfört, att Hr. L., då han säger, att den anda, som framdrifvit hans bildningsform, hvilken skall vara »mer eller mindre allmän i alla Europeiska länder», är »en fiende till christendomen» (sid. 63.) säger detta äfven om den moderna bildningen. Och då han förnekar dem, som föra dess talan, »historisk rätt, att inom den christna och allraminst den evangeliska församlingen afgifva gällande röster i uppfostringsfrågor,» så gäller detta förnekande äfven samma moderna bildning.

10

Ty det är icke fråga derom, att Hr. L. skulle fördömt den moderna bildningen, sådan denna verkligen är. Hans fel är, att hafva orätt karakteriserat denna bildning, mot historiens vittnesbörd tillskrifvit densamma religiös indifferentism, eudemonism m. m., på denna förutsättning identifierat densamma med scepticismen, och derefter utan appell förklarar den all sin talan förlustig. Deri består det orättvisa fördomandet, som jag efter förmåga sökt tillbakavisa.

Skulle ännu något tvifvel återstå om riktigheten af min uppfattning, så kan ingen uppmärksam läsare tillskrifva mig skulden för ett misstag, utan återfaller denna helt och hållet på Hr. L. orediga framställning af ämnet. Den innehållsförteckning, han sjelf i Genmålet infört, visar bäst, hvilken indigesta moles, Hr. L. velat sammantränga i sin uppsats. Denna förteckning förtjenade eljest sin egen recension, ehuru icke ens den förmår uppvisa ett planmessigt sammanhang i framställningen. Hvar och en skall likaså erkänna, att ingen ringa möda erfordras, för att ur denna utleta, hvad Hr. L. egentligen fördömer, och hvad han gillar. Han upprepar, att tron på en Gud och själens odödlighet bör utgöra pedagogins grundval, och han gör denna tro till ett kännetecken på den bildning, han i uppfostringsfrågor förnekar all talan. Sjelf synes han icke veta, hvad han skrivit, utan påstår, att han talat om en bildning, som betviflar kristendomens grundförutsättningar, citerande just de sidor (49–51), der han tillerkänner denna bildning nyssnämnda tro.

20

30

Jag hade i min Anmälan hänvisat till det osäkra och förvirrade i Hr. L.s framställning, medgifvande, att han icke fördömer allt, hvad samtidens bildning innebär. Mina ord lyda:

Ja Förf. erkänner till och med »något godt,» i samtidens »omsorg för det allmänna bästa, de nyttiga kunskapernas inhemtande, deras popularisation och allmänna spridning, det offentliga och privatlivets förädling¹, samvets- tanke- och tryckfrihet såsom mål för människans träfvande.»

40

Jag hade här med särskilda citationstecken utmärkt orden »något godt.» Hr. L. låter visserligen tecknen försvinna. Jag hade dock i följande mening upprepat samma ord: något godt, och lade det till bevisen på Förs.s fiendskap mot samtidens bildning, att han anser de anförda tidsriktningarne för sig ega så ringa betydelse. Jag tillägger nemligen:» af det citerade², än mer af hela framställningen, finner hvar och en, att föga återstår af samtidens bildning och sträfvanden, som icke i Förf.s tanke är »obefogadt.» Eller huru tycker läsaren, man bör anse den, som i det offentliga och privatlivets förädling ser blott

50

¹ Det bör märkas att Ref. i samma stycke (på samma spalt), som slutar med denna mening, citerat de flesta Hr. L.s passus angående den moderna bildningen. Hr. L. ignorerar, att uttrycket »det citerade» naturligtvis afser alla dessa citationer.

² Dessa ord borttappar Hr. L. i sitt Genmäle.

»något» godt. Hr. L. talar nemligen om dessa sträfvanden såsom ett »vilsledande sken, under hvilket man söker dölja ovänlighet mot religionen.» Han säger, att »det högsta här med flit unnanhålles», hvilket närmare bestämmes »den Christnes» »högsta» »goda» (sid. 88, 89). Och han erinrar dock just här att äfven rationalisten är christen, att Kant's förnuftsreligion är kristendomens bundsförvandt.

Hvad de ortodoxa Lutheranerne skola säga om Hr. L.s kristendom, lemna vi derhän. Uppenbarligen menar han, att då samtiden icke arbetar på sin förädling med tanken på lifvet efter detta, så är förädlingen blott något godt, vore den också verkad blott af kärlek till det goda, till ett lif efter Guds vilja. Erkänner Hr. L. att samtidens omsorg för det offentliga och enskilda lifvets förädling burit någon frukt? Men af frukten kännes trädet. Härmed torde äfven den kristne åtnöja sig. 10

Men detta derhän. Med sin otydliga citation af mitt nyss anförda omdöme utbrister Hr. L. »En sådan Rec. drifver ju uppenbart gäckeri med allmänheten. Kunde Herr Snellman tro, att hans läsare skulle förbise, hvad »det citerade» verkligen innehåller, nemligen att det mesta, det hufvudsakliga i samtidens sträfvanden återstår, utan att jag fördömer det.» Härpå faller nu Hr. L. in i den snygga visan om »sanningslöshet», »oblyghet», »plumphet» m. m., hvori han gifvit vår litteratur en ganska fullständigt samling af mindre passande epitetter till motståndare. 20

Nej, jag trodde sannerligen ej, att läsaren skulle förbise »det citerade.» Jag trodde icke ens, att Hr. L. skulle förbise *tie* citationer inom 25 tryckta rader, men blott se den *elfte* och i denna ännu förbise citationstecknen, till hvilkas betraktande icke ens ordens »något godt» upprepar på den 30:de raden kunde återföra honom.

Men medan Hr. L. så stympadt läser och citerar min anmälan, fordrar han, att jag skall läsa hans Aforismer på ett säreget sätt. Jag hade anmärkt, att det »trefaldiga förhållande», till Gud, till den lägre naturen och till människoslägtet, i hvilket Aforism. VI lärer, att människans förnimmelser och handlingar stå, enligt Förf.s ord i anmärkningen borde utläggas i en egen Aforism. I sjelfva verket synes någon utläggning af förhållandet till naturen och släktet varit af nöden. Men detta derhän. Jag anmärkte blott såsom ett fel i anmärkningens redaktion, att Hr. L. skrifvit af »dessa förhållanden» fordrar hvarje en utläggning i en egen aforism. Ty ingen kan hänföra orden: »dessa förhållanden», till de två företeelse sätt (förnimmelser och handlingar) uti hvilka enl. samma Aforism »människans högre natur i förhållande till Gud företer sig.» När jag nu enkelt anmärker, att blott två aforismer följa (för de två företeelsesätten), i stället för de tre, man af ordalydelsen har rätt att vänta sig, så fordrar Hr., L. att jag bort citera hans ord i anmärkningens slut: »Här nedanföre skall nu förhållandet till Gud betraktas.» Underlåtenheten häraf förklarar han nu för en förfalskning. Rättar då detta tillägg det föregående redaktionsfelet? Nej! Man måste till följd deraf ännu vänta sig en aforism för förhållandet till naturen, en annan för förhållandet till släktet. När Hr. L. säger, »här skall förhållandet till Gud betraktas,» så är ju detta blott: här är den första aforismen. Att de öfriga saknas, det lärde jag först känna, sedan 6:te aforismens (b) brokiga tirader voro till ända. Jag tror mig kunna försäkra, att Hr. L. icke skall finna någon läsare, hvilken det icke gått på samma sätt. 30 40 50

Det är en småsak, men ger Hr. L. en särskild anledning till visan om »oredlighet» o. s. v. Det är ett ömkligt skådespel, att se denna af allt

glömska ifver för egen författareära drifva fram sitt *dixi* i de absurdaste småsaker.

Jag ville ofvanföre icke afbryta granskningen af dessa Förf.s reklamationer med anförande af det sätt, hvarpå han i Genmälet förklarar den celebra oförmodade beröringen och onaturliga utvecklingen. Hr. L.s ord lyda:

10 »Uppenbarligen betyder uttrycket oförmodadt o. s. v. endast, att Tyskarnes Theologiska strider före medlet af 18:de seklet icke gälde Christendomens grundbegrepp och principer – hvilket äfven förf.s föregående korta historiska framställning utvisar – men att derefter strid blef i Theologien om principerna sjelfva, om trosgrunderna, eller, ännu mera enligt mitt yttrande, att den protestantiska Theologien vid nämnde tidpunkt fick en yttre fiende, i det, till stor del af furstarne sjelfva, vid hofven hyllade fritänkeriet. Också må det tilläggas, att de äldre och nyare stridigheternas så olika karakter allena föranledde detta mitt, till tema för kritiska variationer af Herr S. begagnade, uttryck: oförmodadt¹».

20 Efter denna förklaring inser hvar och en, hvad som »för» teologin är det oförmodade. Det är en undersökning af sanningen i kristendomens grundbegrepp och principer – eller hellre dessas ifrågasättande, fordran på en sådan undersökning.

Det var således också genom maningen till en sådan undersökning, som »frågornas naturliga lösning» inom den Tyska protestantismen hindrades. Ty att denna utveckling icke var naturlig, det vidhåller Hr. L. äfven i Genmälet. Eljest hörer man teologerna säga, att alla otrons anfall blott tjena till lärans ytterligare befastande och förherrligande; men Hr. L. anser en sådan lärans utveckling för onaturlig. Får teologin lefva fullkomligt skyddad för alla anfall och behålla sin principer oanfäktade och opröfvade, då blir dess utveckling den naturligaste.

30 För min del anser också jag reformationen för en så världshistorisk tilldragelse, att jag icke kan begripa en lösning af dess frågor, som icke utgår ur dess egen princip. En onaturlig lösning måste jag således anse för ett oting. Hvad särskildt 18:de seklets scepticism angår, har jag redan i anmälan påpekat den allmäntgällande åsigt, att den framgick ur sjelfva reformationens strider. Luther sjelf hade medgifvit förnuftets negativa domsrätt i gudomliga ting, ehuru han sednare återtog detta medgifvande. Socinianer, Arminianer, de Engelska Independenterna, sedan Dissenters öfverhufvud icke mindre, än Deisterna, slutligen de Franska Skeptikerna använde denna förnuftets negativa kritik på tros läran. Man kan också vid betraktandet af de resultat, till hvilka reformationen fört, föga göra sig någon annan föreställning om dess hela riktning, än att denna verkat för samvetsfrihetens utvidgande och befastande. Hvarföre symboltvånget i den Lutherska kyrkan föga kan anses för ett företräde, utan för en följd af Tyska folkets lägre bildningsgrad; medan detta tvång af den i socialt hänseende högre

50 ¹ Då Hr. L. sagt, att »den protestantiska Theologien äfven i Tyskland oförmodadt kom i beröring» o. s. v., så förklarar han detta nu derhän, att han, Hr. L. »haft den försiktigheten, att icke uttrycka det för historieskrifvaren, utan det för theologien oförmodade i saken.» Man måste verkligen beundra denna visa försigtighet. Om således Hr. L. skulle säga, att ett taktegel oförmodadt nedfallit, så skulle detta betyda, att fallet var oförmodadt – för takteglet. Men Hr. L. har också påstått: att när reformens rätt inom reformationen gjorde sig gällande, »inträngde de nya ideerna – och hindrade frågornas naturliga upplösning.» Hvilken försigtighet här ligger begrafven, har Hr. L. icke nämndt. Kanske delade reformationen teologiens förvåning; kanske också icke.

ställda Engelska nationen – till någon del äfven i Nederländerna – tidigare undanröjdes. När Hr. L. prisar den teokratiska författningen i Tysklands protestantiska länder, lofordar han således blott, hvad dessa egde gemensamt med katolicismen. En lära, bestämd af påfvar och kyrkomöten, afviker i sin kyrkliga form icke serdeles från den, hvars norm stadgas af statsmakten och presterskapet samt af dessa fortfarande tydes och upprätthålles. Hade Hr. L. efterfrågat, hvar allvarligare religiöst sinne finnes, i de Tyska Lutherska länderna eller i England och Skottland, hade det icke varit svårt att afgöra, om symboltvånget eller den Reformerta kyrkans friare gestaltning mera främjat en sann kristendom. I England uppstod fritänkeriet; men der har tviflet aldrig egt det spelrum, som i Tyskland. Tyskland hade symboltvånget, men detta medförde sin gifna frukt, en allmän indifferentism. Att den Franska skepticismen var en excentricitet i anförd riktning, vill väl ingen neka. Men mot historiens vittnesbörd kan icke heller bestridas, att den hade sin uppkomst i protestantismen, att den införde protestantiska åsichter i det katolska Frankrike, och att den slutligen bidragit till det oprotestantiska symboltvångets upphäfvande i den Lutherska¹ samt en fullkomligt protestantisk reform i den Katolska Tyska församlingen. Oförmodadt och olägligt kunde den visst komma öfver de Lutherska teologerna, som icke voro beredda på annat försvar för principerna, än tillitandet af lagens hammare. Det är så icke underligt, att äfven Hr. L. gör den Kantiska filosofin till principernas enda försvarare på den tiden (Väkt. 1847, H. I sid. 89). Men detta hindrar icke, att ju Franska fritänkeriet till sin uppkomst och sina verkningar var ganska protestantiskt.

Vi vilja dock visst icke tillegna Franska skepticismen ensam den reform, som nu ställer den Tyska Lutherska kyrkan på samma höjd med den fria reformerta och den reformerade katolska. Tysklands filosofi, likaså utgången ur protestantismen, har följt sin egen, af Franska fritänkeriet jemförelsevis oberoende bana; och det är den, som hufvudsakligen frigjort den religiösa öfvertygelsen i Tyskland.

Nämnas bör också, att Hr. L. i Genmålet förklarar, att han »i följd af sin religiösa och filosofiska grundåsikt, mera vänder sin uppmärksamhet åt det speciela, än åt det allmänna, mer åt tidehvarfvets särskilda och mot hvarandra stridiga tendenser, än åt dess allmänna karakter, hvilken han öppet bekänner sig icke kunna utleta.» – Då nu Hr. L. sålunda förfarit i Aforismerna, så menar han, att man icke kan säga, att han velat göra motstånd mot tidens allmänna sträfvanden.

Härtill läser hvarje läsare anmärka, att grundåsichter utan hänsyn till det allmänna måtte vara förunderliga nog; att likväl många bäckar små kunna göra en stor å; samt att det är ett besynnerligt bruk, att tala om »den moderna bildningen,» då man menar blott den ena eller andra af en redan antiqverad bildnings tendenser.

Till beslut bör jag icke undanhålla läsarens betraktande ett par karakteristiska drag i Hr. L.s polemik.

Näst efter nyss citerade sjelfbekännelser företager sig Hr. L. att visa min saknad af grundåsichter. Han börjar:

»När man i ett nummer af sitt blad tillkännager såsom tidsfordran,

¹ Det är en ledsam sak för alla det andliga förmynderskapets prisare, att de hafva framtiden emot sig. Knappt hade sålunda väktarens fördömelser öfver Protestantiska Vännerna lemnat trycket, förrän dessas kyrka af Preussiska regeringen erkändes.

att royautén (i Spanien) skall försvinna, och i nästa nummer åter, såsom dylik fordran, anför den constitutionella monarchien» —

Jag läste detta för ett par tre veckor tillbaka. Och ehuru jag just icke skulle låta slå ihjel mig för den närvarande »royautén» i Spanien, så förundrade det mig dock, att jag skulle hafva offentliggjort en åsigt, hvilken jag icke vet mig någonsin hafva hyst. Vid förnyad granskning af Genmålet började jag nu spana efter sakens sammanhang. Ganska ståtligt hade Hr. L. citerat Litteraturbl. 1847 N:o 11. Jag letade en stund. Äntligen finner jag i ett hörn följande yttrande om och till Finl. Allm. Tidning:

»Men om man också afser från dess politiska bana och bland öfriga privilegier lemnar bladet privilegium exclusivum, att fem af veckans dagar stegra bomullspriserna i Egypten, äta opium i Hongkong, klå Engelsmännen i Indien, nedgöra Nord Amerikanarena i Mexico och skydda royautén i Spanien; så kunde dock något återstå att göra på veckans sjette dag. Lämpligen kunde då något anföras om sjelfva Finland» — — —

Jag bekänner, att jag med verklig lättnad lade bladet ifrån mig. Det glädde mig i hjertat, att Hr. L. icke anklagade mig för brottet, att räkna låga bomullspriser, försakandet af opium, Hinduernas kläende och Mexicanarens nedgörande bland tidens fordringar. Af gunst och nåde kastade Hr. L., en glömskans slöja öfver alla dessa mina tilltag. Men att jag »tillkännager såsom tidsfordran, att royautén (i Spanien) skall försvinna,» det ville dock Hr. L. icke hafva vederbörande förhållet.

Jag förvånades öfver Hr. L.s fyndighet att välja exempel för sina påståenden, då han just så der påhittat Litteraturbl. 1847, N:o 11, ark. 41, sp. 7. Hvarföre? kunde jag icke begripa. Likasålitet insåg jag, hvarföre »i Spanien» skulle prydas af ett par parenteshakar — hvilka ordet icke eger i Litteraturbladet. Men då jag hunnit stycket till slut och läste (Genmålet sid. 51):

— nästan på samma gång prisar Parisaren »lycklig», som »sitter i Tuillieriernas trädgård och ser ned till revolutionsplatsen, der folkets raseri i blod dränkte alla de läror, som i sekler fjettrat dess både andliga och timliga tillvaro;» — — —

då började jag märka, hvad klockan var slagen.

Strofen förekommer i Litteraturbl. N:o 12, sid. 349, i en beskrifvande jemförelse mellan Paris och London. Det heter der:

»Och likväl har man i Paris mycket mer att lära än i London. Sjelfva staden är en den angenämaste repetitionskurs i historien. Hvarje gata, hvarje torg, hvarje plats framkallar minnet af händelser, hvilkas ofta i sig sjelf högtragiska intresse ännu stegras af åtanken på det inflytande, de utöfvat på hela mensklighetens öden.» På jordens rund finnes ingen i detta hänseende så lycklig, som Parisaren.»

Läsaren finner här, hvarföre jag säger, att parisaren är *lycklig*. Huru lyckligt har ei nu Hr. L. hittat detta ord i denna mening, för att dermed pryda den följande: »Han sitter i Tuillieriernas trädgård» o. s. v. (Jag nyttjar ett l; för effektens skuld har Hr. L. två.) Nästföljande mening (i Litteraturbl.) lyder: »Han kan tänka derpå med det medvetande, att detta folk verkade och led för Europa, och i platsens nuvarande namn, *de la Concorde*, se ett namn på den tid, som komma skall för folken.» Detta innehåller en annan kommentar till »lyckan.» Sedan följer 1 1/2 spalt igenom uppräknandet af andra historiska platser i Paris.

Nu finner läsaren säkert med mig, *huru* och *hvarföre* Hr. L. citerar.

Men i stället för vidare kommentarier¹ bör jag öka det anförda med ännu en tirad i Hr. L.s polemik, hvaraf läsaren säkert inser, huru nitiskt Hr. L. söker uppbygga pedagogins pantheon på dogmatikens och atomistikens grundvalar. Han yttrar sig i Genmålet sid. 63:

»Men för Hr. Snellman, för den välvillige utläggaren af Förf.s ord och tankar, måste dock den korta erinran göras, att han, Hr. S. visst icke behöfver beklaga sig öfver en utan undantag rådande pedantism² vid Högskolan. Här finnas verkligen de, som, lika med Hr. S., anse lexläsningen för ett förderf; här finnas de, som lika med Hr. S., åtnöja sig med kärleken till vetande i allmänhet; här finnas de, som anse hvarje Svenskt ord i tal och skrift för förloradt; här finnas de som, lika med Hr. S. hafva litet förtroende för siffror – hvad angår dem Beckmark och Forsell; här finnas de, som lika med Hr. S. i läran om staten, anse att oäkta barn böra njuta lika arfsrätt med dem, som framfödas i äktenskapet – hvad angår dem det, som står i Ärfdebalken; här finnas de, som anse, lika med Hr. S. det för ett skadligt intrång i ägande rätten, om en hemmansegare ej får stycka sitt hemman, såsom han behagar, ej får bränna upp sin skog, såsom han behagar – hvad angår dem det, som står i kameralen och nationalekonomi:» – – –

Utom den styrka, allt detta medförer för rigtigheten af Hr. L.s pedagogiska aforismer, innehåller det en serie af nyttiga upplysningar för Referenten, som gjort ansökning om en plats vid samma Högskola, Hr. L. här afmålar. Om jag har att tacka endast slumpen eller en särdeles humanitet för dessa ganeliga vinkar, vågar jag icke afgöra.

Farhågan, att alltför mycket hafva tröttat Litteraturbladets läsare med en ordvexling, som endast angår Hr. Laurell och mig, förmår mig till ett annat tillfälle bespara upptagandet af, hvad i Hr. L.s »Genmål» har något närmare sammanhang med saken. Hr. L. har visat sig obelåten med den korta granskning, jag redan underkastat en del af hans föregående opus. Det kan då anses för min skyldighet, att närmare nagelfara detsamma, på det att Hr. L. icke måtte anse sitt »Genmål» hafva rönt en oförtjent uppmärksamhet. Mitt bemödande skall blifva, att göra Hr. L. fullkomligt belåten.

Joh. Vilh. Snellman.

40

27 PROLETARIATETS HISTORIE.

Litteraturblad n:o 8, juli 1848

Det är icke mera någon hemlighet, att nutidens stora hvälfningar i Europa icke afse endast nya statsformer, utan ett förnyadt samhällslif öfverhufvud. Medeltiden ändade med uppkomsten af, hvad man kallat det tredje ståndet, den bildade medelklassen, och den nyare historien

¹ Kanske Hr. L. dock höggunstigast tillåter mig aldraidmjukast fråga: hvarföre han tillskrifver mig, hvad som läses i artikeln: *Paris och London* (Litteraturbl. 1847, N:o 12 ff.)?

² Jag hade nemligen i Anmälan med anledning af den oförmåga af nya intryck, hvilken Hr. L. gör till menniskoandens fulländning, yttrat min förhoppning, att ingen närmare erfarenhet måtte förledt Hr. L., att anse pedantismen för menniskoandens mål.

50